

Magdalena Baran¹, Anna Nawalana²

¹Zakład Fizjologii Medycznej, Instytut Fizjoterapii, Wydział Nauk o Zdrowiu Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum, Kraków

²Zakład Pielęgniarstwa Klinicznego, Instytut Pielęgniarstwa i Położnictwa, Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Jagielloński, Collegium Medicum, Kraków

Uogólnione poczucie własnej skuteczności u młodzieży gimnazjalnej zamieszkałej w mieście i na wsi

Generalized self-efficacy in junior high school students living in the city and in the countryside

STRESZCZENIE

Wstęp. Pojęcie poczucia własnych kompetencji osobistych, inaczej mówiąc własnej skuteczności to przekonanie człowieka, że jest w stanie zrealizować określone działania i posiada odpowiednie kompetencje do osiągnięcia zamierzonych celów.

Cel. Celem pracy było porównanie poczucia kompetencji osobistych młodzieży gimnazjalnej zamieszkałej na wsi i w mieście.

Materiały i metody. Badania przeprowadzono na przełomie września i października 2014 roku w dwóch szkołach gimnazjalnych województwa małopolskiego mieszczących się na wsi i w mieście. Grupa badana stanowiła 160 uczniów. Badania przedstawione w niniejszej pracy dotyczą poczucia własnej skuteczności – poczucia kompetencji osobistych uczniów. Narzędziem badawczym była Skala Kompetencji Osobistych (KompOs).

Wyniki. Uczniowie mieszkający na wsi najczęściej mieli przeciętny poziom poczucia własnej skuteczności. Respondenci zamieszkujący wieś cechowali się znacznym wskaźnikiem wysokiego poczucia własnej skuteczności.

Wnioski. Miejsce zamieszkania nie miało wpływu na uogólnione poczucie własnej skuteczności badanych uczniów. Poczucie kompetencji osobistych nie było zależne od tego, gdzie mieszkali respondenci. Uczniów obu grup charakteryzował wysoki i przeciętny poziom kompetencji osobistych.

Problemy Pielęgniarstwa 2015; 23 (2): 145–149

Słowa kluczowe: stres; skuteczność własna; szkoła

ABSTRACT

Introduction. The concept of sense of personal competence (self-efficacy) is the belief that man is able to carry out specific activities and is competent to achieve the desired objectives.

Aim. The aim of the study was to compare the sense of personal competence among lower secondary school students living in rural and urban areas.

Material and methods. The study was conducted in late September and October 2014, in two secondary schools in Małopolska from rural and urban areas. The study group was 160 students. The research are presented in this paper relate to the sense of self-efficacy, in other words, a sense of personal competence of students. The research tool was KompOs – Personal Competence Scale.

Results. Many students residing in the city had an average level of self-efficacy. Respondents living in the village are characterized by higher rates of high self-efficacy.

Adres do korespondencji: mgr piel. Magdalena Baran, Zakład Fizjologii Medycznej, Instytut Fizjoterapii, Wydział Nauk o Zdrowiu, Uniwersytet Jagielloński, Collegium Medicum, ul. Michałowskiego 12, 31-126 Kraków, tel.: 78 387 42 94, e-mail: baranmagdalena@gmail.com

DOI: 10.5603/PP.2015.0025

Conclusions. Place of residence (urban, rural) does not affect the generalized self-efficacy of surveyed students. A sense of personal competence is not dependent on residence in the country or in the city. Students of both groups have a high or average level of personal competence.

Nursing Topics 2015; 23 (2): 145–149

Key words: stress; self-efficacy; school

Wstęp

Pojęcie poczucia własnych kompetencji osobistych, inaczej mówiąc własnej skuteczności wprowadził twórca „teorii społecznego uczenia się”, kanadyjski psycholog Albert Bandura, który zajmował się modyfikacją zachowań ludzi. Zgodnie z tą teorią naszym postępowaniem i zachowaniami kierują oczekiwania dotyczące sytuacji, wyniku sytuacji i własnej skuteczności [1]. Dwa pierwsze odnoszą się do spostrzeganych konsekwencji działania, natomiast poczucie własnej skuteczności dotyczy osobistego działania jednostki i jego kontroli. Innymi słowy, poczucie własnej skuteczności jest przekonaniem człowieka, że jest w stanie zrealizować określone działania i posiada odpowiednie kompetencje do zrealizowania zamierzonych celów. Bandura wyróżnił trzy ważne cechy własnej skuteczności: wielkość, ogólność oraz siłę. Wielkość odnosi się do stopnia trudności zadania i naszego poczucia poradzenia sobie. Ogólność dotyczy wielu różnych, specyficznych sytuacji, które mogą wymagać szczególnych kompetencji kontrolnych. Siła wyższa odnosi się do pewności siebie i posiadanych kompetencji [1, 2]. Skonstruowano kilka narzędzi i skal do pomiaru poczucia własnej skuteczności, ich treść jest dostosowana do konkretnych osób i czynności, na przykład w przypadku dzieci skala powinna odwoływać się do konkretnych sytuacji zadaniowych. Skalą badającą poziom własnej skuteczności u dzieci i młodzieży jest Skala Kompetencji Osobistej (Skala KompOs) [3].

Cel

Celem pracy było porównanie poczucia kompetencji osobistych młodzieży gimnazjalnej zamieszkałej na wsi i w mieście.

Celami szczegółowymi była ocena:

- zachowań młodzieży gimnazjalnej zamieszkałej na wsi i w mieście w kłopotliwej sytuacji;
- zachowań młodzieży gimnazjalnej zamieszkałej na wsi i w mieście w czasie przygotowań do ważnego zdarzenia;
- związku między poczuciem kompetencji osobistych badanych uczniów gimnazjum a ich miejscem zamieszkania;
- związku między poczuciem kompetencji osobistych badanych uczniów gimnazjum a ich płcią.

Materiał i metody

W pracy przedstawiono drugą część wyników badań nad sposobami radzenia sobie ze stresem i uogólnionym poczuciem własnej skuteczności młodzieży gimnazjalnej zamieszkałej na wsi i w mieście. Badania przeprowadzono na przełomie września i października 2014 roku w dwóch szkołach gimnazjalnych województwa małopolskiego mieszczących się na wsi i w mieście. Badania przedstawione w niniejszej pracy, z uwagi na obszernie ogólne wyniki badań, dotyczą wyłącznie poczucia własnej skuteczności, innymi słowy poczucia kompetencji osobistych uczniów.

Dyrektorzy szkół, grono pedagogiczne i rodzice wyrazili zgodę na przeprowadzenie badań, a uczniowie chętnie wypełnili kwestionariusz zawierający Skalę KompOs. Respondentów poinformowano o celu i sposobie jego wypełniania oraz o anonimowości i dobrowolnym udziale w badaniu.

W badaniach wzięło udział 80 gimnazjalistów uczestniczących do placówki mieszczącej się w mieście i 80 gimnazjalistów uczących się w placówce znajdującej się na terenie wiejskim, w sumie 160 uczniów. Respondenci byli w wieku 13–17 lat i uczęszczali do trzech klas gimnazjum: I klasa — 24 osoby (15%), II klasa — 46 osób (29%) i III klasy — 90 osób (56%).

Narzędziem badawczym był kwestionariusz KompOs autorstwa Juczyńskiego, techniką — skala Likerta. Skala Kompetencji Osobistej jest skalą skierowaną do dzieci i młodzieży zdrowych i chorych. Składa się z dwóch części/podskal opisujących różne sytuacje za pomocą sześciu stwierdzeń, które zawierają sformułowania pozytywne i negatywne. Skala Kompetencji Osobistej mierzy uogólnione poczucie własnej skuteczności i dwa elementy: przekonania niezbędne do dysponowania siłą oraz kontynuowania działania. Badany dokonuje oceny sześciu stwierdzeń dotyczących oczekiwań związanych z podjęciem działania, a następnie kolejnych sześciu odnoszących się do częstotliwości wystąpień określonych działań. W odniesieniu do pierwszej podskali respondent ocenia każde stwierdzenie, wybierając jedną z odpowiedzi: „tak”, „raczej tak”, „raczej nie”, „nie”. W drugiej podskali uczeń określa częstotliwość występowania zachowań podanych w stwierdze-

Tabela 1. Uogólniony poziom poczucia własnej skuteczności wszystkich badanych uczniów**Table 1.** Generalized self-efficacy levels of all examined students

Poziom poczucia własnej skuteczności	Liczba badanych (n)	Odsetek (%)
Wysoki	54	33,75
Przeciętny	66	41,25
Niski	40	25,00

Tabela 2. Uogólniony poziom poczucia własnej skuteczności uczniów zamieszkałych na wsi i w mieście**Table 2.** Generalized self-efficacy level of students living in village and town

Miejsce zamieszkania	Poziom poczucia własnej skuteczności						Średnia	SD	p
	Wysoki		Przeciętny		Niski				
	n	%	n	%	n	%			
Wieś (n = 80)	36	45,00	30	37,50	14	17,50	35,16	4,88	p = 0,15
Miasto (n = 80)	18	22,50	36	45,00	26	32,50	32,70	5,78	

niach, odpowiadając na pytania: „prawie zawsze”, „często”, „czasem”, „prawie nigdy”. Każdemu twierdzeniu przypisuje się odpowiednią liczbę punktów zgodnie z kluczem kwestionariusza, następnie wykonuje się obliczenia dla całości i oddzielnie dla dwóch podskal. Wynik pierwszej podskali jest wskaźnikiem poczucia siły, natomiast drugiej poczucia wytrwałości.

Do opracowania wyników wykorzystano metody statystyki opisowej oraz test zgodności χ^2 (przyjmując $p < 0,05$).

Wyniki

Wśród wszystkich przebadanych uczniów najwyższy odsetek stanowili uczniowie o przeciętnym poczuciu własnej skuteczności (41,3% — 66 uczniów). Grupa 54 uczniów (33,7%) miała wysoki poziom poczucia własnej skuteczności, natomiast najmniejsza liczba badanych charakteryzowała się niskim wskaźnikiem poczucia siły i wytrwałości (tab. 1).

Analizując odpowiedzi uczniów zamieszkałych w mieście, stwierdzono, że najwięcej uczniów miało przeciętny poziom poczucia własnej skuteczności (36 uczniów — 45%). Niewielki odsetek respondentów (32,5%) — 26 osób, charakteryzował się niskim wskaźnikiem poczucia siły i wytrwałości. Wysoki poziom charakteryzował najmniejszy odsetek uczniów — 22,5% (26 osób). Respondenci zamieszkujący wieś w odróżnieniu od respondentów z miasta cechowali się znacznym wskaźnikiem wysokiego poczucia własnej skuteczności (36 uczniów — 45%). Uczniowie o przeciętnym poziomie poczucia własnej skuteczności

stanowili 37,5% (36 uczniów), natomiast niskim — 17,5% (14 uczniów). W obecnie prowadzonych badaniach nie zaobserwowano zależności między poziomem poczucia własnej skuteczności (poczucia siły i poczucia wytrwałości) a miejscem zamieszkania wśród młodzieży gimnazjalnej zamieszkałej na wsi i w mieście ($p = 0,15$) (tab. 2).

Analizując wyniki badań wzięto pod uwagę również kategorię płci. Wśród wszystkich przebadanych dziewcząt — grupa 28 respondentek cechowała się wysokim poziomem poczucia własnej skuteczności, 27 osób — przeciętnym oraz 22 dziewcząt — niskim. Wśród chłopców dominował przeciętny poziom poczucia siły i wytrwałości — 39 uczniów, wysokim poziomem charakteryzowało się 26 respondentów, natomiast niskim 18 uczniów. W niniejszych badaniach nie zaobserwowano związku między płcią a poczuciem własnej skuteczności wśród badanych uczniów ($p = 0,57$). Niewielkie różnice charakteryzujące badane dziewczęta — najwięcej z nich ma wysokie poczucie własnej skuteczności, niewiele mniej — przeciętne (tab. 3).

W odniesieniu do klas, do których uczęszczali uczniowie, najliczniejszą grupę stanowili uczniowie klas trzecich. Wśród nich zaobserwowano najwyższy wskaźnik przeciętnego poczucia własnej skuteczności (42 osoby), 30 osób charakteryzował niski poziom poczucia skuteczności, natomiast wysoki poziom cechował zaledwie 18 osób. W klasach niższych ten poziom znacznie się zmieniał. W klasie drugiej większość uczniów miała przeciętne (20 osób) i wysokie (18 osób) poczucie własnej skuteczności. Uczniowie

Tabela 3. Uogólniony poziom poczucia własnej skuteczności badanych uczniów z uwzględnieniem płci**Table 3.** Generalized self-efficacy level of students grouped by gender

Płeć	Poziom poczucia własnej skuteczności						Średnia	SD	p
	Wysoki		Przeciętny		Niski				
	n	%	n	%	n	%			
Dziewczęta (n = 77)	28	36,40	27	35,10	22	28,50	33,89	6,24	p = 0,57
Chłopcy (n = 83)	26	31,30	39	47,00	18	21,70	33,96	4,69	

Tabela 4. Uogólniony poziom poczucia własnej skuteczności badanych uczniów z uwzględnieniem klas**Table 4.** Generalized self-efficacy level of students with regard to classes

Klasy	Poziom poczucia własnej skuteczności					
	Wysoki		Przeciętny		Niski	
	n	%	n	%	n	%
I (n = 24)	18	20	42	46,7	30	33,3
II (n = 46)	18	39	20	43,5	8	17,5
III (n = 90)	18	75	4	16,7	2	8,3

klas pierwszych stanowili najmniejszą badaną grupę. Wśród nich dominował głównie wysoki poziom poczucia własnej skuteczności — 18 osób (tab. 4).

Dyskusja

Według definicji „poczucie własnej skuteczności” jest siłą przekonania, że jest się w stanie zrealizować zamierzone cele i działania. Wysokie poczucie własnej skuteczności zmniejsza lęk i ograniczenia związane z podejmowanymi działaniami, a także zwiększa wydajność człowieka i uwidacznia efekty skutecznej pracy. Wymaga to przekonania o swojej sile i wytrwałości [1, 4]. Może być to wyzwaniem dla młodzieży gimnazjalnej (13–16 lat), która przechodzi w tym okresie skomplikowaną fazę rozwojową. Okres szkoły gimnazjalnej jest dla młodej osoby czasem rozwoju jego przekonań, systemu wartości i kształtowania osobowości. Wówczas rodzi się wiele pomysłów na przyszłość, nowych celów, dążeń, a także wiele błędów związanych z postrzeganiem siebie. Okresowi temu towarzyszy także zmienność nastrojów, burza uczuć, a także zmiany związane z wyglądem fizycznym [5, 6].

W okresie dojrzewania zmienia się organizm. U dziewcząt dochodzi do wzrostu tkanki tłuszczowej. Zdarza się, że jest to negatywnie odbierane przez nastolatki. U chłopców sylwetka ciała zmienia się z krępej w bardziej męską, co wpływa znacznie na poziom pewności siebie [7]. Okres młodzieńczy jest

stanem w życiu człowieka, w którym zaczynają się brawurowe zmiany w kierunku stania się dorosłym. Nieodłącznym tego elementem jest: popełnianie błędów, wkraczanie na złe drogi wyznaczone przez rówieśników, zawody miłosne, nadmierne zainteresowanie swoją pozycją w społeczeństwie, a także dostrzeganie tego co jest wartościowe, kształcące i pomagające osiągnąć wyznaczony cel. Spostrzeganie i myślenie kształcą u nastolatków ich tożsamość i światopogląd. W początkowej fazie dorastania nastolatkom towarzyszy labilność emocjonalna. Nie umieją kontrolować swoich emocji, co przekłada się na ich zrozumienie i wysiłki wychowawcze [5, 8]. Takie wnioski wysnuły autorki artykułu z pierwszej części badań. Odwołując się do nich, respondenci „czasem” stosowali strategię „Aktywnego Radzenia Sobie”, „rzadko” „Poszukiwali wsparcia społecznego” i „Koncentrowali się na Emocjach”.

Poczucie własnej skuteczności u nastolatków wydaje się być zaburzone z powodu: labilności emocjonalnej, nadmiernej samokrytyki oraz chęci zaimponowania rówieśnikom, co jest typowe w tym okresie [1, 3].

Najnowsze wyniki raportu „Monitoring rozwoju obszarów wiejskich”, który został przygotowany między innymi przez Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN sugerują, że wzrastają różnice między jakością życia na wsi i w mieście, a także między terenami wie-

skimi. Różnice dotyczą także edukacji i dostępu młodzieży do możliwości rozwoju, co mogłoby wpływać na poziom odczuwanych kompetencji przez młodzież [9]. W niniejszych badaniach nie zaobserwowano zależności między poziomem poczucia własnej skuteczności a miejscem zamieszkania badanych uczniów.

W badaniach własnych wykluczono zależność między płcią a poczuciem własnej skuteczności wśród badanych uczniów. Liczba dziewcząt i chłopców o wysokim i przeciętnym poczuciu własnej skuteczności różniła się nieznacznie. Może to być związane z głębszym rozwojem emocjonalnym i psychospołecznym u dziewcząt, szybszym dojrzewaniem i chęcią poczucia bezpieczeństwa [8, 10]. Najwięcej chłopców miało przeciętny poziom poczucia kompetencji nieco mniej — wysokie. Może to świadczyć o późniejszym rozwoju emocjonalnym i dostrzeganiu przez nich potrzeby dorosłości.

Im starszy jest uczeń i bardziej dojrzały, tym bardziej zaczyna dostrzegać potrzeby rozwoju, edukacji i samospełnienia. Staje się odpowiedzialny za siebie, pewniejszy swoich działań i celów. Obecne badania wskazują, że uczniowie klas pierwszych głównie mają niskie i przeciętne poczucie własnej skuteczności. Może to wynikać z nowego etapu kształcenia i początku rozwoju adolescentów. Natomiast uczniów klas trzecich głównie charakteryzuje wysoki poziom własnych kompetencji. Są już na zaawansowanym etapie rozwoju psychospołecznego, kształtuje się ich światopogląd i tożsamość, a także zaczynają świadomie wybierać cele i kierunki w życiu [8, 10].

Wnioski

1. Wśród wszystkich badanych uczniów szkół gimnazjalnych dominowały osoby z przeciętnym poczuciem własnej skuteczności.
2. Miejsce zamieszkania nie wpływa na uogólnione poczucie własnej skuteczności badanych uczniów. Poczucie kompetencji osobistych nie jest zależne od zamieszkania na wsi lub w mieście. Uczniów

obu grup charakteryzował wysoki i przeciętny poziom kompetencji osobistych.

3. Płeć nie jest czynnikiem warunkującym poczucie własnej skuteczności uczniów gimnazjum. Zarówno chłopcy, jak i dziewczęta w okresie adolescencyjnym charakteryzowali się wysokim i przeciętnym poziomem poczucia własnej skuteczności.

Piśmiennictwo

1. Bandura A. Teoria społecznego uczenia się. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
2. Krasiejko I. Metodyka działania asystenta rodziny. Podejście skoncentrowane na rozwiązaniach w pracy socjalnej. Wyd. Śląsk, Katowice 2010.
3. Juczyński Z., Ogińska-Bulik N. Jak Sobie Radzisz — JSR. W: Narzędzia Pomiaru stresu i radzenia sobie ze stresem. Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Warszawa 2012.
4. Jachimowicz V., Kostka T. Ocena poczucia własnej skuteczności u pensjonariuszy Domu Pomocy Społecznej. Ger. Pol. ROK WYDANIA; 1: 23–31.
5. Talik E., Król K. Lęk szkolny a strategie radzenia sobie ze stresem u dzieci. Moderująca rola uogólnionego poczucia własnej skuteczności. Psychologia rozwojowa ROK WYDANIA; 3: 85 - 99.
6. Bykowski P. Młodzież gimnazjalna w dobie przemian cywilizacyjnych — problem więzi społecznych oraz zagrożenia dla jej rozwoju. Studia Gdańskie ROK WYDANIA; 7: 113–124.
7. Wronka I.: Wzrastanie i rozwój dziewcząt z nadwagą i otyłością. J. Pediatr. Endocrinol. Metab ROK WYDANIA; 3: 125–128.
8. Obuchowska I. Adolescencja. W: Harwas-Napierała B., Trempała J. (red.). Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia. Wyd. PWN, Warszawa 2000: 152–155.
9. Raport: Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap I. Źródło: Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej: <http://www.efrwp.pl/forum-inicjatyw-rozwojowych/monitoring-rozwoju-obszarow-wiejskich>; data pobrania: 15.03.2015.
10. Stefańska-Klar R. Późne dzieciństwo. Młodszy wiek szkolny. W: Harwas-Napierała B., Trempała J. (red.). Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia. Wyd. PWN, Warszawa, 2000: 152–155.